

KONKURENCYJNOŚĆ POLSKICH GOSPODARSTW OGRODNICZYCH

Jolanta Sobierajewska, Wojciech Ziętara

Zakład Ekonomiki Gospodarstw Rolnych Instytutu Ekonomiki Rolnictwa
i Gospodarki Żywnościowej PIB w Warszawie
Kierownik Zakładu: prof. dr hab. Wojciech Józwiak

Słowa kluczowe: gospodarstwa ogrodnicze, wielkość ekonomiczna gospodarstw, konkurencyjność, efektywność

Key words: horticulture farms, economic size of farms, competitiveness, efficiency

S y n o p s i s. W artykule przedstawiono konkurencyjność i efektywność polskich gospodarstw ogrodniczych na tle analogicznych gospodarstw wybranych krajów Unii Europejskiej. Analizą objęto gospodarstwa objęte systemem monitoringu FADN w latach 2007-2009 i 2011-2013, specjalizujące się w uprawie warzyw, truskawek, kwiatów i roślin ozdobnych, grzybow i w szkółkarstwie. Konkurencyjność badanych gospodarstw ogrodniczych określono wskaźnikiem konkurencyjności, obliczonym jako stosunek dochodu z gospodarstwa rolnego do kosztów użycia własnych czynników produkcji: ziemi, pracy i kapitału (za W. Kleinhansem).

WSTĘP

W rolnictwie, podobnie jak w innych działach gospodarki narodowej, występują procesy specjalizacji i koncentracji produkcji. Znajduje to odzwierciedlenie we wzroście udziału gospodarstw specjalizujących się w określonych kierunkach produkcji oraz w zwiększaniu powierzchni gospodarstw. Był to skutek silniejszego oddziaływania w ostatnich kilkadziesiąt lat sił „różnicujących”, które są umiejscowione w rynku i skłaniają gospodarstwa do specjalizacji i koncentracji produkcji¹. Z zewnątrz wpływają one na przedsiębiorstwo poprzez ogólny rozwój społeczno-gospodarczy, przez warunki komunikacyjne, postęp techniczny oraz przez warunki środowiska przyrodniczego. Siły różnicujące znajdują swój wyraz w relacjach cen, kosztach i dochodach oraz na ogół sprzyjają rozszerzaniu jednej gałęzi gospodarstwa [Weinschenck 1967].

W tym opracowaniu konkurencyjność zdefiniowano jako zdolność gospodarstwa do rozwoju. Taką zdolność gospodarstwo uzyskuje, gdy dochód z gospodarstwa dwukrotnie pokryje koszty własnych czynników produkcji. Jest to podejście odmienne od tradycyjnego

¹ Według Theodora Brinkmanna na rolnictwo oddziałują dwie grupy sił: „różnicujące” i „integrujące”. Siły różnicujące znajdują się w otoczeniu gospodarstwa, głównie w rynku i skłaniają do specjalizacji i koncentracji produkcji, natomiast siły integrujące znajdują się wewnątrz gospodarstwa i skłaniają gospodarstwa do wielostronnej produkcji, akcentując pełniejsze wykorzystanie czynników produkcji dzięki wykorzystaniu wewnętrznych powiązań i zależności [Brinkmann 1922].

definiowania konkurencyjności jako zyskania przewagi (kosztowej, cenowej, w zakresie jakości itp.) w stosunku do konkurentów. Wcześniej określano zdolności konkurencyjne gospodarstw, posługując się kategorią zysku przedsiębiorcy² [Ziętara, Zieliński 2015]. Powstała wątpliwość, czy dotychczasowe podejście było właściwe. Gospodarstwa rolnicze z różnych krajów nie konkurują bezpośrednio na unijnym i światowym rynku. Na tych rynkach konkurują firmy handlowe. Z tego względu określenie konkurencyjności gospodarstw jako zdolności do rozwoju w warunkach rynkowych danego kraju wydaje się zasadne.

Polska jest znaczącym producentem warzyw w Unii Europejskiej. W 2013 r. zajmowała czwarte miejsce pod względem udziału w produkcji warzyw (7,7%) za takimi państwami, jak: Włochy (20,2%), Hiszpania (19,6%) i Francja (8,1%). Warzywa oraz ich przetwory stanowią istotny element handlu zagranicznego produktami rolno-spożywczymi. Udział warzyw i ich przetworów w eksporcie produktów rolno-spożywczych, wynoszący w latach 2012-2015 średnio 3,4% był prawie trzykrotnie wyższy niż udział powierzchni upraw ogrodniczych w powierzchni użytków rolnych, który w 2014 r. wynosił 1,2%. Był to efekt wyższej produktywności ziemi pod uprawami warzywniczymi. W 2014 r. wartość towarowej produkcji warzyw w przeliczeniu na 1 ha użytków rolnych wynosiła 43,65 tys. zł, natomiast towarowej produkcji roślinnej 2,17 tys. zł/ha UR. Produkcja warzyw przyczynia się do pełniejszego wykorzystania potencjału produkcyjnego polskiego rolnictwa, który dotychczas nie był w pełni wykorzystany.

CEL BADAŃ I METODY

Celem badań była ocena efektywności i konkurencyjności polskich gospodarstw ogrodniczych w porównaniu do takich gospodarstw z wybranych krajów Unii Europejskiej (UE). Przedmiotem badań były gospodarstwa objęte systemem monitoringu FADN jako typ 20, czyli specjalizujące się w uprawie warzyw, truskawek, kwiatów i roślin ozdobnych, grzybów i w szkółkarstwie³. Za kryterium wyboru krajów przyjęto ich udział w produkcji warzyw w 2013 r. w UE i położenie (tab. 1.).

Tabela 1. Udział Polski i wybranych państw Unii Europejskiej w produkcji warzyw w 2013 r.

Kraj	Produkcja warzyw [tys. t]		Udział w produkcji warzyw [%]	
	ogółem	w tym pomidorów	ogółem	w tym pomidorów
Hiszpania	12 701	3 684	19,6	24,0
Włochy	13 049	4 932	20,2	32,1
Holandia	4 820	855	7,5	5,5
Francja	5 235	593	8,1	3,8
Polska	4 986	830	7,7	5,4
Niemcy	3 416	69	5,3	0,4
Rumunia	3 977	749	6,2	1,0
Węgry	1 441	138	2,2	0,9

Źródło: [Rocznik ..., 2015, s. 428-431].

² Zysk przedsiębiorcy obliczono jako różnicę między dochodem z gospodarstwa a kosztami alternatywnymi użycia własnych czynników produkcji (pracy, ziemi i kapitału).

³ FADN (ang. *Farm Accountancy Data Network*) – System Zbierania i Wykorzystania Danych Rachunkowych z Gospodarstw Rolnych.

Badania konkurencyjności gospodarstw ogrodniczych przeprowadzono w dwóch okresach. Pierwszy obejmował wyłącznie polskie gospodarstwa ogrodnicze w latach 2008-2014. Natomiast w drugim dokonano oceny polskich gospodarstw ogrodniczych na tle takich gospodarstw z wybranych krajów UE w dwóch okresach 2007-2009 i 2011-2013. W pierwszym okresie oceny dokonano w odniesieniu do gospodarstw węgierskich i niemieckich, natomiast w drugim dodatkowo do gospodarstw francuskich, włoskich, rumuńskich, holenderskich i hiszpańskich.

Rok 2013 był ostatnim, w którym były dostępne dane z europejskiego FADN (w momencie przeprowadzania analizy nie były dostępne dane FADN z późniejszych lat niż 2013). Badaniami objęto gospodarstwa z podziałem na klasy według powierzchni użytków rolnych w gospodarstwach z uwzględnieniem wielkości ekonomicznej wyrażonej wartością standardowej produkcji (SO w tys. euro/gospodarstwo). Wyróżniono sześć następujących klas wielkości ekonomicznej (wg metodyki FADN): bardzo małe 2-<8 tys. euro; małe 8-<25 tys. euro; średnio małe 25-<50 tys. euro; średnio duże 50-<100 tys. euro; duże 100-<500 tys. euro i bardzo duże ≥ 500 tys. euro SO. W tabeli 2. podano liczby gospodarstw objętych badaniami z poszczególnych krajów. Liczba badanych gospodarstw była zróżnicowana. Ponadto badaniami nie były objęte gospodarstwa ze wszystkich klas wielkości ekonomicznej. Najpełniej reprezentowane były gospodarstwa włoskie i hiszpańskie, natomiast najmniej licznie – gospodarstwa niemieckie, rumuńskie i holenderskie, gdyż tylko w trzech klasach. Polskie gospodarstwa ogrodnicze występowały w czterech klasach. Brak danych z gospodarstw w niektórych klasach wynikał z tego, że udział rolników w badaniach był dobrowolny, a minimalna liczebność grupy wynosiła 15 gospodarstw. Podstawę analizy stanowiły średnie z badanego trzyletniego okresu. Posłużenie się średnimi trzyletnimi było uzasadnione dużą zmiennością. Podstawę charakterystyki badanych gospodarstw stanowiły obliczone wskaźniki dotyczące: potencjału produkcyjnego, organizacji produkcji i efektów⁴.

W celu określenia stopnia konkurencyjności gospodarstw posłużono się wskaźnikiem konkurencyjności (*Wk*) za Wernerem Kleinhansem [Kleinhanss 2015]. Wskaźnik konkurencyjności (krotność) ustalono jako iloraz dochodu z gospodarstwa rolnego oraz sumy szacunkowo określonych kosztów użycia własnych czynników produkcji: własnej pracy,

Tabela 2. Liczba gospodarstw w próbie oraz ich wielkość ekonomiczna w latach 2011-2013

Kraje	Liczba badanych gospodarstw z uprawami ogrodniczymi typ 21 i 22 o wielkości ekonomicznej [tys. euro SO]					
	<8	8-25	25-50	50-100	100-500	>500
Francja	-	-	15-<40	40-<100	200-<500	40-<100
Hiszpania	-	40-<100	100-<200	200-<500	200-<500	40-<100
Holandia	-	-	-	15-<40	100-<200	200-<50
Niemcy	-	-	-	40-<100	200-<500	100-<200
Polska	-	100-<200	40-<100	40-<100	40-<100	-
Rumunia	40-<100	40-<100	15-<40	-	-	-
Węgry	-	15-<40	15-<40	15-<40	15-<40	-
Włochy	-	100-<200	100-<200	100-<200	200-<500	40-<100

Źródło: europejski FADN.

⁴ Pełny wykaz wskaźników podano w pracy [Ziętara, Sobierajewska 2012].

ziemi i kapitału (równanie 1.)⁵. Wartość wskaźnika konkurencyjności $Wk \geq 1$ wskazuje na pełne pokrycie dochodem kosztów własnych czynników produkcji, natomiast $Wk < 1$ wskazuje na niepełne pokrycie dochodem tych kosztów. Przyjęto za W. Kleinhanssem dalszą klasyfikację Wk , wyróżniając następujące klasy: $Wk(-)$ – w przypadku ujemnego $Dzgr$ ($Wk1$); $0 < Wk < 1$ – częściowe pokrycie kosztów własnych czynników produkcji ($Wk2$); $1 = Wk < 2$ – pełne pokrycie kosztów własnych czynników produkcji ($Wk3$); $Wk \geq 2$ – dwukrotne i większe pokrycie kosztów własnych czynników produkcji ($Wk4$). Wskaźnik konkurencyjności $Wk4$ wskazuje na pełną zdolność konkurencyjną gospodarstwa rolnego. Stwierdzenie to jest zbieżne z poglądem Hansa Ch. Biswanger, który stwierdził, że przedsiębiorstwo zdolne do rozwoju powinno osiągać stopę zysku dwukrotnie wyższą od oprocentowania kredytów [Biswanger 2011].

$$Wk = \frac{Dzgr}{Kwz + Kwp + Kwk} \quad (1)$$

gdzie: Wk – wskaźnik konkurencyjności, $Dzgr$ – dochód z gospodarstwa rolnego, Kwz – koszt alternatywny własnej ziemi, Kwp – koszt alternatywny własnej pracy, Kwk – koszt alternatywny własnego kapitału (bez własnej ziemi).

MIEJSCE I ZNACZENIE WARZYWNICTWA W ROLNICTWIE POLSKIM

Produkcja warzywnicza odgrywa znaczącą rolę w rolnictwie polskim, mimo nieznacznego udziału w powierzchni użytków rolnych (UR). W latach 2010-2014 udział ten nie przekraczał 1,2%, zawarty był w przedziale 1,0-1,2% (tab. 3.). Jednak udział warzyw

Tabela 3. Wybrane cechy produkcji warzyw w Polsce w latach 2010-2014

Wyszczególnienie	Wielkości w latach			
	2010	2012	2013	2014
Użytki rolne [tys. ha]	14 448,0	14 529,0	14 410,0	14 424,0
Powierzchnia uprawy warzyw [tys. ha]	158,7	175,5	142,1	172,4
Udział warzyw w powierzchni zasiewów [%]	1,53	1,69	1,38	1,65
Towarowa produkcja roślinna [tys. zł/ha UR]	1,81	2,29	2,49	2,17
Towarowa produkcja warzyw [tys. zł/ha]	31,15	35,14	53,49	43,65
Udział warzyw w towarowej produkcji rolniczej [%]	7,5	7,4	9,0	9,3
Eksport [mln euro]	548,2	639,2	716,9	710,3
Import [mln euro]	559,9	548,3	628,2	669,2
Saldo [mln euro]	-11,7	90,9	88,7	41,1
Udział eksportu do UE [%]	71,9	66,0	69,0	78,0

Źródło: [Rocznik ... 2015, Handel... 2013-2016].

⁵ Koszt własnej pracy rolnika i jego rodziny ustalono na poziomie kosztu pracy najmniej w analogicznych klasach wielkości ekonomicznej. Koszt użycia własnej ziemi ustalono na poziomie czynszu dzierżawnego w danych klasach wielkości ekonomicznej. Koszty kapitału własnego przyjęto na poziomie oprocentowania wieloletnich obligacji rządowych.

w towarowej produkcji rolniczej był kilkakrotnie wyższy, zawarty w przedziale 7,4-9,3%. Był to skutek wyższej wartości produkcji towarowej z produkcji warzyw w przeliczeniu na 1 ha UR niż z produkcji roślinnej, która zawarta była w przedziale 1,81-2,49 tys. zł/ha UR, natomiast w produkcji ogrodniczej w przedziale 31,15-53,49 tys. zł/ha. Warzywa i ich przetwory stanowiły ważny komponent eksportu. Jego wartość w latach 2010-2014 wzrosła z 548,2 do 710,3 mln euro, czyli o 29,6%. Większość eksportowanych warzyw i ich przetworów, gdyż około 70%, była eksportowana do Unii Europejskiej.

W produkcji ogrodniczej występują silne procesy koncentracji, których wyrazem jest spadek liczby gospodarstw, o czym świadczą dane w tabeli 4. dotyczące lat 2010 i 2013. W tym stosunkowo krótkim okresie liczba gospodarstw ogrodniczych zmniejszyła się o 42%, z 45,8 tys. w 2010 r. do 26,6 tys. w 2013 r. Zasadniczy spadek dotyczył małych gospodarstw do 1 ha (o 74%). W gospodarstwach powyżej 1 ha spadek wynosił 28%, a największych o powierzchni powyżej 5 ha wynosił 14%. Skutkiem tych zmian był wzrost średniej powierzchni gospodarstwa ogrodniczego o 53%, z 3,46 ha w 2010 r. do 5,30 ha w 2013 r. Można przypuszczać, że główną przyczyną zmniejszenia liczby gospodarstw ogrodniczych były przesłanki ekonomiczne, przejawiające się spadkiem jednostkowej opłacalności produkcji, i rynkowe wynikające z rosnących wymagań handlu w zakresie jakości i skali produkcji.

Tabela 4. Liczba gospodarstw ogrodniczych w Polsce wg powierzchni użytków rolnych w latach 2010-2013

Wyszczególnienie	Liczba gospodarstw ogrodniczych			
	2010		2013	
	liczba	%	liczba	%
Ogółem:	45 845	100,0	26 584	100,0
do 1 ha UR	14 321	31,2	3 746	14,1
>1 ha UR	31 524	68,8	22 802	85,9
w tym >5 ha UR	11 393	24,8	9 810	36,9
Średnia powierzchnia gospodarstwa [ha]	3,46	x	5,30	x

Źródło: [Charakterystyka... w 2010 r., 2012, Charakterystyka... w 2013 r., 2015].

ZDOLNOŚCI KONKURENCYJNE POLSKICH GOSPODARSTW Z PRODUKCJĄ OGRODNICZĄ W LATACH 2008-2014

Podstawę analizy stanowiły dane z gospodarstw objętych systemem monitoringu polskiego FADN w latach 2008-2014. Przyjęcie tego okresu wynikało z dostępności danych źródłowych. Oceny efektywności konkurencyjności badanych gospodarstw z produkcją ogrodniczą dokonano z uwzględnieniem wielkości gospodarstw wyrażonej powierzchnią użytków rolnych. Wydzielono 6 klas gospodarstw ogrodniczych: ≤ 5 ha, $5 < \leq 10$ ha, $10 < \leq 20$ ha, $20 < \leq 30$ ha, $30 < \leq 50$ ha, > 50 ha. Brak danych z gospodarstw w niektórych klasach wynikał z tego, że minimalna liczebność grupy wynosiła 15 gospodarstw. Odpowiednie dane liczbowe podano w tabeli 5. Powierzchnia badanych gospodarstw ogrodniczych w poszczególnych klasach była stabilna w kolejnych latach. W klasie gospodarstw naj-

Tabela 5. Cechy polskich gospodarstw ogrodniczych w latach 2008-2014

Wyszczególnienie	Klasy wielkości gospodarstw w ha UR			
	≤5	5-≤10	10-≤20	20-≤30
2008				
Użytki rolne [ha]	1,83	7,36	13,44	24,38
Zysk przedsiębiorcy [tys. zł/gospodarstwo]	11,97	29,93	-17,60	44,90
Parytet dochodowy* [%]	2,11	2,84	1,55	3,38
Wskaźnik konkurencyjności [krotność]	1,16	1,32	0,80	1,35
2009				
Użytki rolne [ha]	1,83	7,19	13,31	24,56
Zysk przedsiębiorcy [tys. zł/gospodarstwo]	44,92	98,94	-0,86	252,28
Parytet dochodowy [%]	2,67	4,12	1,49	7,60
Wskaźnik konkurencyjności [krotność]	1,66	2,15	0,98	3,07
2010				
Użytki rolne [ha]	1,99	7,32	13,41	24,59
Zysk przedsiębiorcy [tys. zł/gospodarstwo]	51,65	13,39	17,04	255,27
Parytet dochodowy [%]	2,69	1,62	1,73	6,98
Wskaźnik konkurencyjności [krotność]	1,82	1,21	1,28	3,99
2011				
Użytki rolne [ha]	1,97	7,35	13,19	25,03
Zysk przedsiębiorcy [tys. zł/gospodarstwo]	14,56	12,84	23,06	183,62
Parytet dochodowy [%]	1,83	1,63	1,80	5,18
Wskaźnik konkurencyjności [krotność]	1,21	1,19	1,33	2,95
2012				
Użytki rolne [ha]	1,96	7,43	13,32	24,97
Zysk przedsiębiorcy [tys. zł/gospodarstwo]	15,06	10,82	35,95	104,93
Parytet dochodowy [%]	1,81	1,60	2,03	3,87
Wskaźnik konkurencyjności [krotność]	1,20	1,16	1,46	1,97
2013				
Użytki rolne [ha]	1,95	7,37	13,13	25,15
Zysk przedsiębiorcy [tys. zł/gospodarstwo]	33,74	13,82	35,69	83,93
Parytet dochodowy [%]	2,03	1,54	2,00	3,11
Wskaźnik konkurencyjności [krotność]	2,62	1,19	1,48	2,04
2014				
Użytki rolne [ha]	1,93	7,19	13,12	-
Zysk przedsiębiorcy [tys. zł/gospodarstwo]	35,27	33,02	36,69	-
Parytet dochodowy [%]	1,86	1,76	1,91	-
Wskaźnik konkurencyjności [krotność]	1,54	1,49	1,53	-

* Parytet dochodowy: stosunek dochodu z gospodarstwa w przeliczeniu na jednostkę pracy własnej (FWU ang. *Family Work Unit* = 2120 godzin pracy własnej w roku). Obliczany jest w stosunku do średniego wynagrodzenia pracy najemnej w danej klasie wielkości ekonomicznej gospodarstwa.
Źródło: [Goraj i in. 2009-2015].

mniejszych, do 5 ha, kształtowała się na poziomie 1,92 ha. W kolejnych klasach średnia powierzchnia gospodarstw wynosiła odpowiednio: 7,3; 13,3; 24,8 ha. W dwóch pierwszych latach objętych analizą gospodarstwa o wielkości 10-20 ha UR nie wykazały się zdolnościami konkurencyjnymi. Wskaźnik konkurencyjności Wk w tych latach był niższy od 1, co wskazuje na brak zdolności rozwojowych. W latach 2010-2013 wszystkie gospodarstwa ogrodnicze wykazywały zdolności rozwojowe, w tym gospodarstwa o powierzchni powyżej 20 ha można uznać za konkurencyjne, gdyż wskaźnik Wk był wyższy od 2.

Podsumowując dotychczasowe uwagi, należy stwierdzić, że wskaźnik konkurencyjności właściwie określa zdolności konkurencyjne gospodarstw. Jest ściśle skorelowany z poziomem zysku przedsiębiorcy. Ujemny zysk przedsiębiorcy (strata) powoduje, że wartość wskaźnika konkurencyjności jest mniejsza od 1. Osiągnięcie dochodu z gospodarstwa na poziomie parytetowym nie przesądza o zdolnościach konkurencyjnych gospodarstwa.

KONKURENCYJNOŚĆ POLSKICH GOSPODARSTW OGRODNICZYCH NA TLE ANALOGICZNYCH GOSPODARSTW Z WYBRANYCH KRAJÓW UNII EUROPEJSKIEJ W LATACH 2007-2009 I 2011-2013

W pierwszym okresie (2007-2009) konkurencyjność polskich gospodarstw ogrodniczych przedstawiono na tle takich gospodarstw z Węgier, Niemiec i Holandii. Wśród polskich gospodarstw zdolnościami konkurencyjnymi wykazały się wszystkie grupy gospodarstw odpowiednio o powierzchni 26,4 ha UR, w których Wk wynosił 1,06; 59,9 ha, gdzie Wk równał się 1,05, oraz 166,33 ha przy Wk równym 1,01. Gospodarstwa węgierskie o powierzchni 26,8 ha również wykazywały zdolności konkurencyjne (Wk wynosił 1,24). Z gospodarstw niemieckich zdolnościami konkurencyjnymi wykazywały się te o powierzchni: 67,1 i 330,6 ha UR, w których Wk wynosił odpowiednio: 1,01 i 1,02. Gospodarstwa holenderskie o powierzchni 73,3 i 516,9 ha UR nie miały zdolności rozwojowych. Wk w nich kształtował się na poziomie poniżej 1 [Ziętara, Sobierajewska 2012]

Liczby charakteryzujące zdolności konkurencyjne gospodarstw ogrodniczych w drugim okresie (2011-2013) przedstawiono w tabeli 6. Wynika z nich, że zdolności konkurencyjnych były pozbawione wszystkie zawarte w tej tabeli gospodarstwa z klas: <8 i 8-25 tys. euro SO z badanych krajów z wyjątkiem gospodarstw węgierskich, w których Wk wynosił 1,80. Z kolejnej klasy 25-50 tys. euro SO tych zdolności nie miały gospodarstwa polskie, francuskie, włoskie i hiszpańskie. W klasie 50-100 tys. euro SO zdolności konkurencyjnych pozbawione były gospodarstwa niemieckie, holenderskie, francuskie, włoskie i hiszpańskie, z klasy 100-500 tys. euro SO gospodarstwa holenderskie, włoskie i hiszpańskie, natomiast z klasy >500 tys. euro francuskie i holenderskie.

Występuje ścisły związek między Wk a zyskiem przedsiębiorcy. Z liczb podanych w tabeli 6. wynika, że zdolnościami konkurencyjnymi w klasie wielkości ekonomicznej 25-50 tys. euro SO wykazały się rumuńskie gospodarstwa ogrodnicze. W klasie 50-100 tys. euro SO tymi zdolnościami wykazały się gospodarstwa polskie, natomiast w klasie 100-500 tys. euro SO gospodarstwa polskie, francuskie i niemieckie, a także gospodarstwa włoskie i hiszpańskie w klasie >500 tys. euro SO. W pełni konkurencyjne okazały się gospodarstwa niemieckie w klasie >500 tys. euro oraz węgierskie z klas: 25-50, 50-100 i 100-500 tys. euro SO.

Tabela 6. Zdolności konkurencyjne polskich gospodarstw ogrodniczych na tle takich gospodarstw z wybranych krajów

SO [tys. euro]	Polska	Węgry	Rumunia	Niemcy	Holandia	Francja	Włochy	Hiszpania
Wskaźnik konkurencyjności Wk [krotność]								
< 8	-	-	0,22	-	-	-	-	-
8-25	0,56	1,80	0,67	-	-	-	0,47	0,61
25-50	0,88	2,10	1,40	-	-	0,44	0,63	0,66
50-100	1,09	2,16	-	0,66	0,73	0,89	0,78	0,74
100-500	1,82	2,59	-	1,18	0,95	1,15	0,75	0,75
>500	-	-	-	2,21	0,81	0,88	1,15	1,15
Zysk przedsiębiorcy [tys. euro/gospodarstwo]								
< 8	-	-	-4,40	-	-	-	-	-
8-25	-4,90	7,60	-2,30	-	-	-	-12,40	-10,00
25-50	-1,70	14,50	4,30	-	-	-17,60	-13,40	-9,10
50-100	1,80	30,10	-	-9,10	-16,40	-3,20	-9,90	-9,10
100-500	24,70	67,60	-	6,50	-3,60	6,00	-16,40	-12,30
>500	-	-	-	53,40	-23,50	-7,30	210,60	16,50
Parytet dochodu [%]								
< 8	-	-	14,30	-	-	-	-	-
8-25	36,20	197,40	51,40	-	-	-	33,90	52,60
25-50	64,00	264,10	156,90	-	-	40,40	58,20	56,00
50-100	121,70	110,40	-	37,40	3,30	73,00	79,80	75,30
100-500	223,10	1494,80	-	65,70	96,60	103,30	174,40	102,80
>500	-	-	-	150,40	108,80	87,30	616,90	350,40

Źródło: europejski FADN.

W tabeli 7. podano liczby charakteryzujące gospodarstwa ogrodnicze zdolne do konkurencji i konkurencyjne. W klasie 8-25 tys. euro gospodarstwa węgierskie zdolne do konkurencji użytkowały 4,3 ha UR. W klasie 25-50 tys. euro gospodarstwa węgierskie i rumuńskie użytkowały odpowiednio: 4,7 i 4,6 ha UR. W klasie 50-100 tys. euro gospodarstwa polskie i węgierskie użytkowały odpowiednio: 8,6 i 15,3 ha UR. W klasie 100-500 tys. euro gospodarstwa polskie i węgierskie użytkowały odpowiednio: 10,2 i 27,5 ha UR, a gospodarstwa niemieckie i francuskie odpowiednio: 6,10 i 9,40 ha UR. W klasie najwyższej, 500 i więcej tys. euro SO gospodarstwa niemieckie, włoskie i hiszpańskie użytkowały odpowiednio: 21,90; 29,60 i 35,30 ha UR. Wszystkie analizowane gospodarstwa użytkowały również grunty dzierżawione. Ich udział zwiększał się wraz ze wzrostem wielkości ekonomicznej gospodarstw. Najniższy był w gospodarstwach polskich, węgierskich i rumuńskich zawieriał się w przedziale od 16,20 do 43,10%. Natomiast w pozostałych gospodarstwach był wyższy, zawarty w przedziale od 51,2 do 79,30%.

Nakłady pracy w gospodarstwach polskich, węgierskich i rumuńskich były zbliżone w odpowiednich klasach i wyższe niż w pozostałych gospodarstwach. W klasie 100-500

Tabela 7. Czynniki produkcji w polskich gospodarstwach ogrodniczych zdolnych do rozwoju i konkurencyjnych na tle wybranych krajów

SO [tys. euro]	Polska	Węgry	Rumunia	Niemcy	Francja	Włochy	Hiszpania
Powierzchnia użytków rolnych [ha UR]							
8-25	-	4,30	-	-	-	-	-
25-50	-	4,70	4,60	-	-	-	-
50-100	8,60	15,30	-	-	-	-	-
100-500	10,20	27,50	-	6,10	9,40	-	-
≥500	-	-	-	21,90	-	29,60	35,30
Udział gruntów dzierżawionych [%]							
8-25	-	29,60	-	-	-	-	-
25-50	-	27,70	32,60	-	-	-	-
50-100	17,30	34,90	-	-	-	-	-
100-500	16,20	43,10	-	54,10	79,30	-	-
≥500	-	-	-	68,40	-	62,50	51,20
Nakłady pracy ogółem [AWU/gospodarstwo]							
8-25	-	2,30	-	-	-	-	-
25-50	-	3,30	2,40	-	-	-	-
50-100	3,70	5,50	-	-	-	-	-
100-500	7,10	7,40	-	4,30	5,20	-	-
≥500	-	-	-	12,30	-	14,00	13,50
Udział pracy własnej [%]							
8-25	-	36,80	-	-	-	-	-
25-50	-	30,10	61,40	-	-	-	-
50-100	48,60	19,70	-	-	-	-	-
100-500	28,30	10,0	-	34,20	32,30	-	-
≥500	-	-	-	10,0	-	15,00	11,00
Wartość aktywów* [tys. euro/ha UR]							
8-25	-	19,64	-	-	-	-	-
25-50	-	27,15	15,47	-	-	-	-
50-100	23,95	21,84	-	-	-	-	-
100-500	40,71	25,63	-	50,92	32,99	-	-
≥500	-	-	-	42,19	-	62,20	24,87
Udział warzyw w powierzchni użytków rolnych [%]							
8-25	-	47,10	-	-	-	-	-
25-50	-	59,00	46,00	-	-	-	-
50-100	21,60	47,20	-	-	-	-	-
100-500	27,50	49,90	-	49,50	39,70	-	-
≥500	-	-	-	57,50	-	43,00	66,30

* Wartość aktywów obejmuje tylko aktywa stanowiące własność rolnika. Aktywa ogółem obejmują aktywa trwale i aktywa obrotowe. Aktywa trwale obejmują ziemię rolniczą, budynki gospodarstwa rolnego, nasadzenia leśne oraz maszyny i urządzenia, a także zwierzęta stada podstawowego. Ujmowane są tu również środki trwałe będące w fazie inwestycji. Aktywa obrotowe obejmują zwierzęta stada obrotowego oraz kapitał obrotowy (zapasy produktów rolnych i pozostałe aktywa obrotowe).
Źródło: europejski FADN.

tys. euro w gospodarstwach polskich i węgierskich wynosiły odpowiednio: 7,10 i 7,40 AWU/gospodarstwo, natomiast w gospodarstwach niemieckich i francuskich w tej samej klasie odpowiednio: 4,30 i 5,20 AWU/gospodarstwo. Udział pracy własnej zmniejszał się wraz ze wzrostem wielkości ekonomicznej gospodarstw. W gospodarstwach polskich i węgierskich w klasie 100-500 tys. euro wynosił odpowiednio: 28,30 i 10,00% i był niższy niż w gospodarstwach niemieckich i francuskich, w których w tej samej klasie wynosił odpowiednio: 34,20 i 32,30%.

Wartość aktywów w gospodarstwach polskich (z wyjątkiem klasy 100-500 tys. euro SO), węgierskich, rumuńskich i hiszpańskich była zawarta w przedziale od 15,47 (Rumunia) do 26,63 (Węgry) tys. euro/ha i była niższa niż w pozostałych gospodarstwach, w których zawarta była w przedziale od 32,99 (Francja) do 62,20 (Włochy) tys. euro/ha.

Udział powierzchni warzyw w powierzchni UR w badanych gospodarstwach był bardzo zróżnicowany. Najniższy okazał się w gospodarstwach polskich w klasie 50-100 i 100-500 tys. euro SO, gdzie wynosił odpowiednio: 21,6 i 27,50%. W pozostałych grupach zawarty był w przedziale 40-66%. W gospodarstwach węgierskich i rumuńskich wynosił około 50%. Najwyższy był w gospodarstwach hiszpańskich, w których wynosił 66%. Wszystkie analizowane gospodarstwa były silnie wyspecjalizowane w produkcji roślinnej. Udział produkcji roślinnej w całkowitej produkcji wynosił ponad 98%. Wyjątek stanowiły gospodarstwa niemieckie w klasie 100-500 tys. euro SO, w których wynosił 85% [Ziętara, Sobierajewska 2016].

Poziom zróżnicowania produktywności aktywów był zdecydowanie niższy. W gospodarstwach polskich, węgierskich, rumuńskich, włoskich i hiszpańskich był zbliżony, zawarty w przedziale od 0,39 (hiszpańskie) do 0,68 (węgierskie). Natomiast w gospodarstwach niemieckich i francuskich zawarty był w przedziale od 0,87 do 1,13. Był wyższy od poprzedniej grupy gospodarstw o około 87%.

Wydajność pracy była silnie zróżnicowana, najniższa w gospodarstwach rumuńskich, w których wynosiła 13,56 tys. euro/AWU, natomiast najwyższa w gospodarstwach włoskich, w których wynosiła 87,49 tys. euro/AWU. W gospodarstwach niemieckich i francuskich zawarta była w przedziale od 61,85 do 67,40 tys. euro/AWU. W gospodarstwach polskich, węgierskich i hiszpańskich zawarta była w przedziale od 20,34 do 39,83 tys. euro/AWU [Ziętara, Sobierajewska 2016].

PODSUMOWANIE

Polska jest znaczącym producentem warzyw w Unii Europejskiej, po Hiszpanii, Włoszech i Francji. W Polsce w produkcji warzyw dokonały się silne procesy koncentracji. W latach 2010-2013 liczba gospodarstw ogrodnich zmniejszyła się o 42%, czego skutkiem był wzrost średniej powierzchni gospodarstwa z 3,46 do 5,30 ha.

Zdolnościami konkurencyjnymi wykazały się polskie gospodarstwa ogrodnicze o wielkości ekonomicznej: 50-100 i 100-500 tys. euro SO, o powierzchni odpowiednio 8,6 i 10,2 ha UR. Poza polskimi gospodarstwami zdolnościami konkurencyjnymi w klasie wielkości ekonomicznej 25-50 tys. euro SO wykazały się węgierskie i rumuńskie gospodarstwa ogrodnicze. W klasie 100-500 tys. euro SO były to gospodarstwa francuskie i niemieckie, a także gospodarstwa włoskie i hiszpańskie w klasie >500 tys. euro SO. W pełni konkurencyjne okazały się gospodarstwa niemieckie w klasie >500 tys. euro oraz węgierskie z klas: 25-50, 50-100 i 100-500 tys. euro SO.

Gospodarstwa polskie w klasie 50-100 tys. SO cechowała prawie dwukrotnie mniejsza powierzchnia UR niż w analogicznych gospodarstwach węgierskich, natomiast w klasie 100-500 tys. SO powierzchnia gospodarstw polskich była zbliżona do francuskich i prawie trzykrotnie mniejsza niż gospodarstw węgierskich.

Poddane analizie gospodarstwa w różnym stopniu korzystały z gruntów dzierżawionych. Udział tych gruntów w krajach Europy Wschodniej (Polski, Węgier i Rumunii) był znacznie niższy (16,2-43,1 %) niż w krajach Europy Zachodniej (Niemcy, Francja, Włochy i Hiszpania), gdzie mieścił się w przedziale 51,2-79,3%.

Nakłady pracy w gospodarstwach polskich wynosiły 3,7 i 7,1 AWU/gospodarstwo i były niższe niż w gospodarstwach węgierskich, lecz o około 50% wyższe niż w niemieckich i francuskich. Udział pracy własnej w klasie 100-500 tys. euro SO w gospodarstwach polskich wynosił 28% i był zbliżony do udziału tych nakładów w gospodarstwach niemieckich i francuskich, w których wynosił odpowiednio 34 i 32%. W największej klasie udział pracy własnej w gospodarstwach niemieckich, włoskich i hiszpańskich zawarty był w przedziale 10-15%.

Wartość aktywów w gospodarstwach polskich (z wyjątkiem klasy 100-500 tys. euro SO), węgierskich, rumuńskich i hiszpańskich zawarta była w przedziale od 15,47 (Rumunia) do 26,63 (Węgry) tys. euro/ha i była niższa niż w pozostałych gospodarstwach, w których zawarta była w przedziale od 32,99 (Francja) do 62,20 (Włochy) tys. euro/ha.

Skala produkcji warzyw w gospodarstwach polskich była niższa niż w pozostałych badanych krajach. Świadczy o tym niższy udział powierzchni warzyw w UR, który wynosił około 25%, natomiast w pozostałych krajach około 50%.

LITERATURA

- Biswanger Hans Christoph, 2011: *Spirala wzrostu, pieniądź, energia i kreatywność w dynamicznych procesach rynkowych*, ZYSK I S-KA, Poznań.
- Brinkmann Theodor, 1922: *Die Ökonomik des landwirtschaftlichen Betriebes*. Grundriss der Sozialökonomik. Tübingen.
- Charakterystyka gospodarstw rolniczych w 2010 r.*, 2012: GUS, Warszawa.
- Charakterystyka gospodarstw rolniczych w 2013 r.*, 2015: GUS, Warszawa.
- Goraj Lech, Monika Bocian, Dariusz Osuch, Adam Smolik, 2009-2015: *Parametry techniczno-ekonomiczne według grup gospodarstw rolnych uczestniczących w polskim FADN w latach 2008-2014*, IERiGŻ-PIB, Warszawa.
- Handel zagraniczny produktami rolno-spożywczymi-stan i perspektywy*, 2013-2016: Półrocznik nr 38, 40, 42, 44, IERiGŻ-PIB, Warszawa.
- Kleinhans Werner, 2015: *Konkurencyjność głównych typów gospodarstw rolniczych w Niemczech*, „Zagadnienia Ekonomiki Rolnej”, nr 1, s. 25-41.
- Rocznik statystyczny rolnictwa 2014*, 2015: GUS, Warszawa, s. 428-431.
- Statistisches Jahrbuch über Ernährung, Landwirtschaft und Forsten*, 2014: Landwirtschaftsverlag, Münster.
- Wienschenck Gunther, 1967: *Optymalna organizacja gospodarstwa rolniczego. Studium nad wyznaczaniem równowagi i cenowej elastyczności produkcji*, PWRiL, Warszawa.
- Ziętara Wojciech, Jolanta Sobierajewska, 2012: *Gospodarstwa ogrodnicze w Polsce i w wybranych krajach Unii Europejskiej*, IERiGŻ-PIB, Warszawa, s. 1-121.
- Ziętara Wojciech, Jolanta Sobierajewska, 2016: *Efektywność polskich gospodarstw ogrodniczych na tle analogicznych gospodarstw z wybranych krajów*, [w] *Przedsiębiorstwo i gospodarstwo rolne wobec zmian klimatu i polityki rolnej [2]*. Program Wieloletni 2015-2019, IERiGŻ-PIB, Warszawa, s. 86-116.

Ziętara Wojciech, Marek Zieliński, 2015: Organizacja i efektywność polskich gospodarstw specjalizujących się w uprawach polowych na tle gospodarstw wybranych krajów, [w] *Przedsiębiorstwo i gospodarstwo rolne wobec zmian klimatu i polityki rolnej*, red. Wojciech Józwiak, Program Wieloletni 2015-2019, IERiGŻ-PIB, Warszawa, s. 57-102.

Jolanta Sobierajewska, Wojciech Ziętara

COMPETITIVENESS OF THE POLISH HORTICULTURE FARMS

Summary

The article presents the competitiveness and efficiency of Polish vegetable farms against the similar farms from selected European Union countries. The analysis covered farms specializing in growing vegetables, strawberries, flowers and ornamental plants, mushrooms and nurseries covered by the FADN monitoring system in the years 2007-2009 and 2011-2013. The competitiveness of the researched vegetable farms was determined by the competitiveness index calculated as the ratio of farm income to the cost of using own factors of production: land, labor and capital (according to W. Kleinhanss). Competitive abilities were demonstrated by Polish vegetable farms with economic size of EUR 50-100 and 100-500 thousand of SO and area, respectively of 8.6 and 10.2 ha of UAA. These abilities were also demonstrated by Hungarian and Romanian farms of EUR 25-50 thousand of SO, French and German farms of EUR 100-500 thousand of SO as well as Italian and Spanish farms of EUR > 500 thousand of SO. Fully competitive were German farms of EUR > 500 thousand of SO and the Hungarian farms of EUR: 25-50, 50-100 and 100-500 thousand SO.

Adres do korespondencji:

Mgr Jolanta Sobierajewska, prof. dr hab. Wojciech Ziętara
Instytut Ekonomiki Rolnictwa i Gospodarki Żywnościowej-PIB w Warszawie
Zakład Ekonomiki Gospodarstw Rolnych
ul. Świętokrzyska 20, 00-002 Warszawa
e-mail: sobierajewska@ierigz.waw.pl, zietara@ierigz.waw.pl